

ОСВІТНІ ВТРАТИ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ВИКЛИКІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ КОМПЕНСАЦІЇ

Петро Мороз, к. пед. н., ст.наук.с.

Інститут педагогіки НАПН України

м. Київ, Україна

Протягом останніх чотирьох років система освіти України перебуває у безпрецедентно складних обставинах. Спочатку пандемія COVID-19, а згодом широкомасштабна військова агресія росії суттєво обмежили можливість дітей очно відвідувати школу і стали серйозними викликами для українських освітян. Внаслідок цих подій учні мають суттєві освітні втрати, ступінь яких важливо визначити та знайти механізми для їх компенсації.

Незважаючи на вже значну кількість наукових праць, у світі немає уніфікованого підходу до визначення поняття «освітні втрати», способу їх вимірювання та компенсації. До пандемії COVID-19 дослідники використовували поняття «summer learning loss», що означали освітні втрати, які спричиняли літні канікули. Втім, як засвідчили результати досліджень, літні освітні втрати (становлять близько місяця освітнього розвитку) не є критичними і нівелюються самоосвітою учнів (Чи вимірюються освітні прогалини в Україні: три запитання до Руслана Гурака, 2023).

Термін «освітні втрати» нині широко використовується в експертному середовищі. На нашу думку, під освітніми втратами слід розуміти будь-які втрати результатів навчання здобувача/здобувачів освіти порівняно з очікуваними результатами, зазначених у навчальних програмах/освітніх стандартах. Закон України «Про освіту» визначає термін «результати навчання» як «знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів» (Закон України «Про освіту», 2017). Таким чином, законодавець не виокремлює окремо результати навчання, виховання та розвитку особистості, а об'єднує їх в одному терміні. Відповідно ці компоненти важливо оцінювати і вимірювати комплексно.

Зазвичай освітні втрати виникають внаслідок значних пауз у навчанні (наприклад, через проблеми зі здоров'ям учня), неефективного викладан-

ня, тривалих непередбачуваних перерв у навчанні, пов'язаних із пандеміями, надзвичайними ситуаціями, соціальними кризами, війнами.

Як зазначає освітній омбудсмен, в Україні не проводилися дослідження освітніх втрат під час пандемії, тому невідомо, які саме освітні втрати наших дітей. Відповідно не була підготовлена стратегія компенсації втрачених знань українських школярів (Як освітні втрати вплинуть на економіку України, 2022).

Освітні втрати через вторгнення росії в Україну значно зросли: бойові дії та окупація рашистами української території призвели до того, що значна частина учнів не навчаються взагалі або не робили цього певний відрізок часу; значні руйнування закладів загальної середньої освіти унеможливають або ускладнюють організацію освітнього процесу на певних територіях; систематичні масовані обстріли території України рашистами, які призвели до тривалих перебоїв й відсутності електропостачання, доступу до інтернету, перебування учнів в укриттях, що призводило до припинення освітнього процесу на певний час; вимушене переселення учнів на нове місце проживання у зв'язку з війною в межах України та за кордон.

Освітні втрати мають кумулятивний (накопичувальний) ефект, а отже, забуте чи упущене сьогодні призведе до ще більших втрат у майбутньому як в житті окремої людини так і суспільства в цілому, якщо вчасно і ефективно не вживати заходів для їх компенсації. На думку дослідників (Hanushek & Woessmann, 2020; Бичко & Терещенко, 2023; Назаренко, 2022; Як освітні втрати вплинуть на економіку України, 2022) освітні втрати негативно вплинуть: 1) у короткостроковій перспективі - на розвиток компетенцій та навичок здобувачів освіти, що в перспективі призведе до зменшення їх можливостей при вступі в заклади вищої освіти, працевлаштуванні, отриманні більш вищої кваліфікації та професії; 2) у довгостроковій перспективі - на ринок праці, кваліфікацію працівників, економічний добробут як окремої людини так і суспільства в цілому, що призведе до довгострокових економічних втрат держави.

На думку дослідників, втрата лише однієї третьої року ефективного навчання в закладі загальної середньої освіти зменшить майбутні зароблені доходи учнів на 3 % і знизить ВВП країн у середньому на 1,5% на решту століття (Hanushek & Woessmann, 2020). За даними фахівців Світового банку, освітні втрати в Україні можуть становити більше одного

року, то лише цей фактор може зменшити ВВП нашої країни в тривалій перспективі більше ніж на 4,5 % (Як освітні втрати вплинуть на економіку України, 2022).

Важливо пам'ятати, що надолуження освітніх втрат в Україні не є миттєвим процесом, а вимагає довгострокової роботи та взаємодії між державними установами, освітніми установами та суспільством. З урахуванням зарубіжного досвіду та напрацювань дослідників (Hanushek & Woessmann, 2020; Бичко & Терещенко, 2023; Назаренко, 2022; Як освітні втрати вплинуть на економіку України, 2022; Чи вимірюються освітні прогалини в Україні: три запитання до Руслана Гурака, 2023) серед заходів, які можна розглядати як потенційні для компенсації освітніх втрат в Україні, є такі:

1. Розроблення та впровадження стратегії вимірювання та компенсації освітніх втрат на рівні держави/громади/закладу освіти.

2. Розвантаження та адаптація навчальних програм, конкретизація в них очікуваних результатів, за рахунок визначення ключових елементів змісту. Освітні заклади відповідно до моніторингових досліджень освітніх втрат учнів можуть розробити власні програми надолуження освітніх втрат та корекційні програми.

3. Розроблення якісного цифрового освітнього контенту. Створення електронних підручників та онлайн платформ з навчання з різних предметів дадуть змогу здобувачам освіти незалежно від ситуації, у якій вони опинилися (за кордоном, тимчасово окуповані території, тривале лікування тощо), мати більший доступ до освітніх послуг.

4. Орієнтація освітнього процесу на використання діяльнісних методів навчання та розвиток навичок XXI століття (навички самостійного навчання та співпраці, креативність, гнучкість, системне та критичне мислення тощо).

5. Методична підготовка вчителів до роботи з учнями, які мають освітні втрати.

6. Проведення фундаментальних та прикладних наукових досліджень з проблематики освітніх втрат з метою розроблення науково-методичного супроводу компенсації освітніх втрат.

7. Збільшення часу навчання за рахунок скорочення канікул. Одним із варіантів надолуження втрат є навчання в літніх школах (за бажанням учнів та вчителів). Водночас важливо не переобтяжувати вчителів та учнів. Варто врахувати, що багато здобувачів освіти та педагогів потребують відпочинку для збереження свого фізичного і психічного здоров'я.

Упровадження додаткового року компенсаторного навчання для всіх учнів або для учнів, які мають значні освітні втрати, на думку науковців, є малоефективним, складним в організації та надзвичайно дороготартісним заходом, який негативно вплине на мотивацію учнів та може викликати суспільне обурення (Бичко & Терещенко, 2023, с. 22).

Отже, освітні втрати можуть призвести до значних втрат у майбутньому як в житті окремої людини, так і суспільства в цілому. Відповідно, моніторинг, розроблення та впровадження механізмів компенсації освітніх втрат має стати одним із пріоритетів в освітній політиці держави.

Ключові слова: освітні втрати, компенсація освітніх втрат, результати навчання.

Література

- Бичко, Г., & Терещенко, В. (2023). Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання. Український центр оцінювання якості освіти. https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf
- Закон України «Про освіту», (2017). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Назаренко, Ю. (2022). Освітні втрати: підходи до вимірювання та компенсації. Cedos. https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/zapyska_osvitni-vtraty.pdf
- Чи вимірюються освітні прогалини в Україні: три запитання до Руслана Гурака. (2023, 21 лютого). Державна служба якості освіти України. <https://sqe.gov.ua/chi-vimiryuyutsya-osvitni-progalini-v-uk/>
- Як освітні втрати вплинуть на економіку України. (2022, 6 жовтня). Освітній омбудсмен України. <https://eo.gov.ua/yak-osvitni-vtraty-vplynut-na-ekonomiku-ukrainy/2022/06/10/>
- Hanushek, E. A., & Woessmann, L. (2020). The economic impacts of learning losses. OECD. <https://www.oecd.org/education/The-economic-impacts-of-coronavirus-covid-19-learning-losses.pdf>